

FEMEIA SINGURĂ ȘI FĂȚ-FRUMOS

JEAN-CLAUDE KAUFMANN este sociolog, director de cercetare la CNRS (Universitatea Paris 5-Sorbona). Cărțile lui, vândute în zeci de mii de exemplare, au fost traduse în aproape douăzeci de limbi și, câteva dintre ele, reeditate în *poche*.

De același autor:

La Trame conjugale. Analyse du couple par son linge (1992) (în curs de apariție la Editura Humanitas)

Corps de femmes, regards d'hommes. Sociologie des seins nus (1995) (în curs de apariție la Editura Humanitas)

Le Cœur à l'ouvrage. Théorie de l'action ménagère (1997)

Ego. Pour une sociologie de l'individu (2001)

Premier matin. Comment naît une histoire d'amour (2002) (*Prima dimineață de după. Cum începe o poveste de dragoste*, Humanitas, 2007)

L'Invention de soi. Une théorie de l'identité (2004)

Casseroles, amour et crises. Ce que cuisiner veut dire (2005)

Agacements. Les petites guerres du couple (2007)

(în curs de apariție la Editura Humanitas)

Jean-Claude
KAUFMANN

Femeia
singură
și
Făt-Frumos

Cu o prefață a autorului
la ediția în limba română

Traducere din franceză de
DANA LIGIA ILIN

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Introducere

Această carte spune o poveste, cea a cuplului ciudat format de femeia singură și Făt-Frumos. Un soi de basm modern. Dar și poveste adevărată. Femeia singură este personajul ei principal: va fi omniprezentă pe tot parcursul poveștii. Și foarte vie: descrisă în cele mai mici fapte și gesturi, spionată în visele și gândurile ei. Făt-Frumos¹ nu apare decât din când în când, figură ambiguă. Clișeu demodat evocat în mod exagerat în epoca noastră modernă? Nu o vom putea spune decât la sfârșitul poveștii.

Această carte nu se mulțumește să spună o poveste. Mai bine să o mărturisim de la început: de fapt, ea nu este decât un pretext, un fir al Ariadnei care ne va călăuzi pașii în analiza vieții fără partener, labirint imposibil de descâlcit, prin care altfel ne-am rătăci. Însă cititorul va putea să aleagă pretextul, nu analiza, și, trecând în zbor peste câteva capitole, să urmărească aventurile prin care trec Făt-Frumos și Cenușăreasa noastră modernă.

¹ Permanenta pendulare a lui Făt-Frumos între lumea imaginară și realitate încâlcește analiza: despre cine vorbim de fapt? Femeia care visează la Făt-Frumos din basme știe prea bine că el este un personaj (minunat dar) fictiv, în vreme ce femeia care caută, prozaic, bărbatul potrivit, numindu-l Prințul ei din basme, se mulțumește să azvârle un praf de stele peste obișnuitul privit fără menajamente. Ea poate crede în prinț, pentru că nu mai este unul adevărat. Pentru a deosebi aceste două figuri foarte diferite, adevăratul Făt-Frumos, cel din vise, are privilegiul de a arbora majusculă, în vreme ce acela care cade în banalitate pierde această onoare. Prințul nu-i totuna cu prințul.

Totuși, e recomandabil să preferați analiza, care constituie partea esențială.

Mă ocup de cincisprezece ani de problema vieții în afara cuplului și a singurătății. Multă vreme n-am reușit decât să pun în evidență noi categorii și probleme din ce în ce mai speciale și mai numeroase: izolarea masculină în lumea țărănească, sentimentul de singurătate la casnice etc. Acumularea de elemente specifice fără o linie directoare ajunge la un moment dat să producă un efect de bruiaj. Este paradoxul cunoașterii atomizate: cu cât știi mai mult, cu atât știi mai puțin. Și cu cât știi mai puțin, cu atât mai puțin poți spune lucrurile limpede și puternic. Or, tocmai aceasta este dorința celor care trăiesc singuri: să audă, în sfârșit, un mesaj limpede, care să arate motivele acestei existențe bizare, care să ajute la luarea unor decizii pentru viitor.

Așadar, aceasta a fost viziunea aleasă: grație firului Ariadnei, să fac tot posibilul pentru a înțelege procesul principal, cu prețul neglijării categoriilor speciale și marginale. Prin urmare, nu se va spune nimic despre problemele pe care le au agricultorii în formarea cuplului, despre singurătatea casnicilor și despre o puzderie de alte microcontexte problematice. Nimic nici despre izolarea persoanelor vârstnice. Și foarte puține despre bărbați. Nu este vorba, desigur, despre o categorie marginală, și această absență ar putea fi regretată. Dar este prețul plătit la aprofundarea oricărui subiect, mai ales când este foarte complex: trebuie să fie privilegiat miezul.

Aici miezul era indiscutabil feminin, și alegerea femeilor nu a avut nimic arbitrar. Așa cum n-a avut nimic arbitrar grupul de vârstă privilegiat: între 20 și 50 de ani, întrucât în cadrul lui funcționează la maximum mecanica socială care va fi prezentată amănunțit în paginile următoare. Vom vedea în ce mod viața fără partener amalgamează două componente contradictorii: viața de unul singur este o viață pe din două. Din cauza unui model secret al vieții particulare, care atribuie un alt loc

femeilor de această vârstă: devotate trup și suflet familiei. Între pulsuniile de autonomie și presiunile modelului secret, femeia singură se află în ochiul ciclonului, sfâșiată, gândindu-se fără răgaz la rostul și la felul acestei existențe sfâșiate. Și scriind mult despre sine: călătoria noastră în intimitatea gândurilor se datorează unui corpus de scrisori. Descrierea aspectelor faptice (mai ales portretul prezentat în cea de-a doua parte) se bazează de asemenea pe sinteze de lucrări și pe studii cantitative.

Totuși, viața fără parteneră a bărbaților se aseamănă pe multe planuri cu cea a femeilor. Când se angajează pe această traieorie biografică, au aceeași energie lipsită de griji, aceeași dorință de a-și construi viața după capul lor. Apoi vine și la ei vremea întrebărilor și a îndoielilor. Uneori, chinurile stârnite de o singurătate a cărei răceală nu e cu nimic mai prejos de echivalentul ei feminin; dorința de familie, de copii (întotdeauna absența te face să visezi mai intens), de o căldură care se învecinează cu recunoașterea socială, de o liniște și de o normalitate domestice. Așadar, bărbații singuri vor putea citi această carte și se vor recunoaște în multe pasaje: regresiiile în cuibul locuinței, ieșirile bruște în lume („În seara asta am să o întâlnesc“), plăcerea și durerea ușurătății existenței etc. Totuși, vor trăi adesea surpriza dezvoltării mecanismelor care le structurează propria viață de zi cu zi, însă mai limpezi, mai bine marcate: partea feminină permite cercetarea cu lupa. De exemplu, vom vedea în cea de-a treia parte în ce fel „logica blindajului“ le silește pe femeile singure să se prezinte sub aspectul lor pozitiv și să-și construiască identitatea pornind de la privirea celorlalți, care dă legitimitate acestei jumătăți din ele. Și bărbații intră în acest proces, dar cu mai puțină forță, și își mărturisesc mai ușor sfâșierea lăuntrică. La ei, „logica blindajului“ nu se dezvoltă până la „paradoxul înfățișării“, capcana în care cad unele femei care ajung să fie prea impresionante și apropiate de perfecțiune ca să mai fie abordabile.

Viața fără partener nu se desfășoară neapărat în solitudine (care nu se exprimă decât atunci când nu este asumată autonomia),

Însă este adevărat că solitudinea este frecventă. Să ne înțelegem: solitudinea bărbaților nu este mai puțin intensă decât a femeilor. Cu toate că vorbim aici despre un factor greu de măsurat, probabil că este chiar mai mare. Aceasta pentru că bărbații sunt obișnuiți să fie răsfățați și sprijiniți afectiv de o prezență feminină (mama, femeia devotată); pentru că sunt mai puțin autonomi în organizarea lor domestică. Le lipsește brusc un sprijin esențial; este o solitudine concretă, în stare brută. Sub forme puțin diferite (mai degrabă brațul protector decât devotamentul), acest vid se regăsește la femei, uneori intens, în măsura în care așteptările conjugale sunt în mod tradițional mai consecvente. Însă nu este decât unul dintre elementele care participă la tumultul interior. Mai puternică este mecanica socială: solitudinea este insesizabilă, produsă de o exterioritate ciudată. Pentru sociolog, este evident că acolo trebuie cercetat cel mai bine.

Prima parte construiește decorul, mai ales cel istoric: de unde vine această creștere regulată și considerabilă a numărului de persoane fără partener? Cea de-a doua ne poartă prin diferite detalii ale vieții obișnuite, pentru a picta un portret care n-ar putea avea această coerență a ansamblului dacă n-ar fi produsul mecanicii sociale. În sfârșit, cea de-a treia parte va oferi cheia explicației principale: traiectoria de autonomie. Femeia singură ajunge fără să vrea să fie angrenată pe această traiectorie și condamnată să o întărească, pentru a-și putea trăi mai bine prezentul. De aici se declanșează în ea un război necruțător între două perspective identitare complet diferite: femeie devotată (unei familii ipotetice) sau femeie autonomă? Întrebarea revine obsesiv.

Într-o carte precedentă, *Le Cœur à l'ouvrage*, analizez modul în care se structurează familia, folosind ca ancoră ponderea lucrurilor de toate zilele, și modul în care este construită, la rândul ei, identitatea individuală, prin această greutate a obiectelor și a obiceiurilor familiale. Vom vedea aici celălalt versant posibil al împlinirii sinelui. Nu mai este vorba despre stabilitatea și calmul

pe care le dă greutatea imobilizantă a lucrurilor concrete. Dimpotrivă, nesiguranța și precaritatea unei identități care plutește în voia gândurilor. Faptul că revolta menajeră ocupă la femeile singure un loc de frunte nu este întâmplător. Îndatoririle domestice sunt tocmai simbolul și marca celeilalte opțiuni identitare (familia), apăsând mai ales pe umerii femeilor, fixându-le într-o ordine a lucrurilor care este moștenită de la un trecut îndepărtat. Traectoria de autonomie le propulsează în partea opusă, într-un univers necunoscut și deschis. Cele mai mari plăceri vin din această libertate a vieții de zi cu zi: să nu faci decât ceea ce ai chef și când ai chef, să nu gătești, doar să ronțai câte ceva. Dar și cele mai tulburătoare îndoieli: care e sensul acestei vieți fără vreun cadru, în care nimic nu se leagă? Visele se ciocnesc între ele, iar Făt-Frumos își schimbă chipul după așteptările din acel moment. Se transformă într-un soi de soț-tătic atunci când tendința este de angajare cu orice preț pe drumul familiei; rămâne superb în perfecțiunea lui deloc realistă atunci când autonomia asociată cu idealul amoros (care ne îndeamnă să nu ne resemnăm la mediocritate) rămân valorile supreme.

În zona bărbaților nu există un echivalent al lui Făt-Frumos. Deoarece, indiferent dacă este vorba despre relația familială sau de idealul amoros, ambițiile sunt mai limitate. Bărbații visează din ce în ce mai mult la familie și la iubire, dar o fac încă în măsură mult mai mică decât femeile. Solitudinile masculine pot fi foarte dureroase; însă constituie esențialmente o chestiune personală. Aceasta este marea diferență față de femei, pentru care viața fără partener este în același timp o chestiune personală și o chestiune publică, privind ansamblul societății. Într-adevăr, când se aventurează pe traectoria de autonomie, iau o decizie care nu le implică doar pe ele: pun sub semnul întrebării o structură de bază (familia, bazată pe rolul femeii devotate), amenințând întreg edificiul social.

Fără îndoială, n-am ajuns încă decât la primele probleme ridicate de avântul de nestăvilat al mișcării femeilor autonome.

PARTEA I

EXISTĂ OARE UN MODEL DE VIAȚĂ PARTICULARĂ?

De ce sunt atâtea persoane care trăiesc singure? De ce numărul lor continuă să crească, inexorabil, în fiecare an? Rareori se dă vreun răspuns la această întrebare. Pentru că ea este greu de înțeles, pentru că încalcă atât de multe tabuuri, pentru că pune sub semnul întrebării una dintre temeliile societății noastre.

Prin urmare, cu prudența cuvenită, voi încerca să ofer câteva elemente. Pornind de la o trecere în revistă a trecutului nostru: de unde vine acest impuls care determină astăzi milioane de bărbați și de femei să acționeze astfel, adesea fără voie?

CUPRINS

Prefață la ediția în limba română	5
Cuvânt înainte	11
Introducere	19

PARTEA I

EXISTĂ OARE UN MODEL DE VIAȚĂ PARTICULARĂ?

1. Viața de unul singur: o poveste lungă	27
<i>Ce a însemnat căsătoria</i>	27
<i>Celibatul inacceptabil</i>	28
<i>Great Buffalo Woman</i>	29
<i>Primul celibat legitim</i>	30
<i>Fecioara în straie bărbătești</i>	32
<i>Confruntarea cu sine</i>	34
<i>Răsturnarea lumii</i>	36
<i>Secolul XIX: marea mișcare</i>	37
<i>Grizete și falanster</i>	41
<i>Schimbarea dramatică</i>	44
<i>Anii cenușii</i>	45
<i>Modelul american</i>	47
<i>Modelul scandinav</i>	48
<i>Anii nebunatici</i>	49
<i>Anii încetoșați</i>	51
2. Viața pe din două	52
„ <i>Degetul acuzator</i> “	52
„ <i>Ciudat</i> “	54
<i>Locurile neprielnice</i>	56
<i>Cele rostite și cele nerostite în familie</i>	60

	<i>Răsetele prietenelor</i>	65
	<i>Trădarea</i>	69
	<i>Un ciclu în trei timpi</i>	72
3.	Viața în doi	76
	<i>Întoarcerea în istorie</i>	76
	<i>Experiențele prevestitoare</i>	77
	<i>Personalizarea sentimentului</i>	80
	<i>Modelul vieții particulare</i>	86
	<i>Grupul mamă-copii</i>	90
	<i>Deprecierea modelului</i>	92
4.	Făt-Frumos sau soț?	94
	<i>Măiestre și terestre</i>	94
	<i>Cele o mie de chipuri ale lui Făt-Frumos</i>	96
	<i>A trăi o poveste de dragoste</i>	100
	<i>Prințul cel cuminte</i>	102
	<i>Când caleașca se face iar dovleac</i>	105
	<i>Perindarea prinților</i>	107

PARTEA A II-A

PORTRET

5.	Contemplarea sinelui	111
	<i>„Răul de infinit“</i>	111
	<i>De la râs la plâns</i>	112
	<i>O dublă reflexivitate</i>	113
	<i>De la jurnalul intim la blog</i>	115
	<i>Oglinda și prezicătoarea</i>	120
6.	Acasă	124
	<i>Inventarul bunurilor</i>	124
	<i>Patul</i>	125
	<i>Mesele</i>	127
	<i>Învăluire și regresie</i>	128
	<i>Libertatea menajeră</i>	130
	<i>Ușurătatea ființei</i>	132
7.	Afară	136
	<i>Ieșirea în oraș</i>	136
	<i>Alte legături</i>	138

<i>Familia</i>	140
<i>Munca</i>	142
<i>A fi tu însuși altundeva decât acasă?</i>	145
8. Bărbații	147
<i>Brațul</i>	147
<i>Sexul</i>	149
<i>La vânătoare de Bărbat</i>	151
<i>Decalajul</i>	153
<i>Viața în negru</i>	156
<i>Bărbatul însurat</i>	158
9. Revoluția numită Internet	164
<i>O bruscă schimbare a epocii</i>	164
<i>Dragostea la distanță de un clic</i>	166
<i>Fața ascunsă a web-ului</i>	169
<i>Viața adevărată</i>	171
<i>Bărbați și femei, sex și angajare</i>	175
<i>„Nu te lăsa!”</i>	177
<i>O experiență în sine</i>	179

PARTEA A III-A

TRAIECTORIA DE AUTONOMIE

10. A fi tu însuși	187
<i>Conceptul de traiectorie</i>	187
<i>Imboldul irepresibil de a fi tu însuși</i>	189
<i>Văduvele</i>	192
<i>Tineretul</i>	194
<i>Femei despărțite</i>	196
<i>Factorii care predispun la autonomie</i>	199
<i>Elanul</i>	201
<i>Să alegi răul cel mai mic</i>	205
<i>Două traiectorii, două identități</i>	208
11. Așteptarea	210
<i>Dinozauri ai Iubirii și cai în galop</i>	210
<i>Ravagiile Iubirii</i>	212
<i>A trăi în absență</i>	213
<i>Osândite la trudă</i>	215

<i>Confortul obișnuințelor</i>	216
<i>Singurătățile sumbre</i>	219
<i>Individualismul negativ</i>	222
12. Să-ți faci datoria	224
<i>Terapia evadării</i>	224
<i>Logica blindajului</i>	226
<i>Paradoxul înfățișării</i>	230
<i>Asumarea</i>	232
<i>Autonomia însoțită</i>	235
Concluzie	239
Epilog	245
Dosarul mondializării vieții fără partener: cifrele	251
<i>Creșterea irepresibilă a numărului de menajuri de o persoană</i>	252
<i>Cifre ce se cer descifrate</i>	260
<i>Căsătoria mai târzie</i>	263
<i>Un mic ocol al lumii</i>	265
<i>Vinderea prin corespondență a mireselelor tinere</i>	271
<i>Bărbați și femei</i>	275
Despre metodă	279
<i>Desfășurarea etapelor</i>	279
<i>Scrisorile</i>	281
<i>Construirea ipotezelor</i>	285
<i>Câteva informații despre mărturie</i>	286
Glosar	291
Bibliografie	295